

**Ari Salminen: Yksityinen, julkinen ja markkina-
talous.** Gaudeamus, Helsinki 1986, 111 s.

Kesällä 1986 Ranskan johtajat olivat ilmiriidassa. Mikä näin kuumensi välejä? Yksityistäminen. Chiracin johtama hallitus hyväksyi talouselämän kansallistetun sektorin yksityistämistä koskevan toimeenpanoasetuksen. Heti perään presidentti Mitterand kuitenkin julisti, ettei hän

allekirjoita asetusta. Kyseessä oli paitsi juridinen pulma myös syvä periaatteellinen erimielisyys siitä, kuinka pitkälle valtion roolin tulee ulottua.

Tämä episodi ei sisälly Ari Salmisen kirjaseen »Yksityinen, julkinen ja markkinatalous». Sen sijaan siihen sisältyy erittelyä tilanteen taustasta, valtiollistamisen voimistamisesta Mitterandin presidenttikauden alussa. Toisena esimerkkinä Salmisella on Ison-Britanniassa toteutunut yksityistäminen Thatcherin aikana. Näiden esimerkkien avulla tulkitaan yleisempiä yksityistämiseksi ja yhteiskunnallistamiseksi nimettyjä ideaalimalleja — joiden kautta lopuksi päästään vähän Suomeenkin.

Yksityistämisen teoreettisena ja ideologisena lähteenä Salminen näkee individualismin ja liberalismien. Nykyisin tämä aate esiintyy kaiken valtiollisen ja byrokraattisen ankarana kritiikkinä. Strategiaksi muutettuna tämä merkitsee, että kollektiivihyödykkeiden tuotannossa vähennetään ratkaisevasti julkisen sektorin osuutta ja että markkinaperiaatetta ja vapaaehtoista toimintaa kannustetaan. Selvimmäksi sovellukseksi yksityistämisen ideologiasta ja strategiasta kirjassessa nostetaan thatcherismi.

Miksi sitten thatcherismi sai tuulta purjeisiinsa Ison-Britanniassa, joka on kuulunut kehittyneimpiin hyvinvointivaltioihin? Salmisen vastaus ei ole kovin kiteytynyt. Lähinnä vastausta etsitään Ison-Britannian talousmahdin taantumisesta ja ammattiyhdistysliikkeen voiman vaihtuksesta tähän talouskehitykseen.

Thatcherilla yksityistäminen ei ole jäänyt puheeksi, vaan hän on ainakin pyrkinyt toteuttamaan sitä laajalaisesti. Julkisen sektorin henkilöstön suhteellinen osuus on laskenut, sosiaalietuuksiin on puututtu, valtionyhtiöitä on yksityistetty kokonaan tai osaksi ja ammattiyhdistysliikkeen pohjaa on murennettu. Voidaan siis osoittaa yksityistämisen edenneen. Silti esitetyt tiedot kertovat myös, että veroaste, julkisten menojen bruttokansantuoteosuus, jopa sosiaali- ja kulttuuritehtävien meno-osuus nousivat vuosina 1979–83. Tässä on selvä ristiriita, johon Salminen ei kiinnitä riittävästi huomiota.

Yhteiskunnallistaminen on Salmisen mukaan yksityistämisen vastakohta, valtion roolin vahvistamista. (Miksi sitä ei nimetä valtiollistamiseksi — nyt yhteiskunta ja valtio tuntuvat jälleen sekoittuvan!) Sille ei löydy yhtä yhtenäistä teoreettista perustaa kuin yksityistämislle, vaan juuria on haettava marxismista, sosialidemokratiasista ja niiden yhdistämisestä. Käytännön esimerkkinä on Ranskan mitterandismi, joka aatteellisesti kytkee desentralismin ja kansallistamisen yhteen.

Mitterandismin nousun syistä mainitaan varsin kapeasti vain aikaisempi kansallistamisen perinne Ranskassa. Mitterandin (ja sosialistihallituksen) aikana valtion rooli teollisuudessa ja muussa yritystoiminnassa kasvoi edelleen: sekä perusteollisuuden tuotanto että tuotantohyödykkeiden valmistus siirrettiin valtaosin kansallistettuihin yrityksiin. Myös pankkisektorilla valtion hallitseva osuus laajeni. Toinen Mitterandin mielenkiinnon kohde

oli valtiokoneiston hallintajärjestelmä: desentralisointi oli vastareaktio aiemmalle tiukalle keskusjohtoisuudelle. Myös yritysten ohjausta ja talouden suunnittelua pyrittiin tehostamaan, kuitenkin niin ettei hallinto paisuisi.

Salmisen esitystä voi arvioida Ison-Britannian ja Ranskan viimeaikaisten tapahtumien selityksenä. Sellaisena se pyrkii ylittämään laajan pamflettikirjallisuuden ja eritelee viileästi tapahtuneita muutoksia. Silti ainakin Ranskan mitterandismi ja kansallistaminen jäävät varsin irrallisiksi: edeltävää kahden blokin poliittista tilannetta ei käsitellä, joten vasemmiston vaalivoiton erityismerkitys jää hämäräksi. Tästä johtune, ettei kevään 1986 hallitusvaihdosta osata mitenkään ennakoita eikä liittää harjoitettuun politiikkaan. Kansallistamisen perinne ei tunnukaan niin vahvalta kuin kuvauksesta voi päätellä.

Entä Iso-Britannia? Sen muutosten taustaa valotetaan Ranskaa enemmän. Yksityistämisen kuvaamisen alle peitety kuitenkin sen rinnalla kulkeva vahvan valtion tendenssi. Esimerkiksi Gamble on luonnehtinut thatcherismia kaavalla vapaa talous plus vahva valtio. Valtion asema voi heikentyä joissakin tehtävissä, mutta voimistua järjestöjen ja kansalaisten valvonnassa.

Mitä yleistettävää esitys sitten kertoo yksityistämisen tai valtiollistamisen mahdollisuuksista? Paljon vähemmän kuin Ranskan ja Ison-Britannian tapauksista. Salminen pyrkii yleistämiseen muodostamalla ideaalimalleja, mikä hänen mukaansa weberiläisittäin merkitsee yksityistämisen ja yhteiskunnallistamisen ilmiöiden yleisten ja loogisten tyyppien muodostamista. Ideaalimallit kokoavat yhteen maaesimerkkien keskeisiä piirteitä, enemmän tavoitteita kuin tosiasiallisia muutoksia. Siten kyse ei olekaan weberiläisistä ideaalityypeistä, jotka ohjaisivat tutkimusta uusiin kysymyksiin, vaan empirian esittämisestä jälkikäteen yleisin käsittein, mikä ei enää tuo uusia näkökulmia esiin.

Ongelmana on, ettei yksityistämisen tai valtiollistamisen mahdollisuuksia voi arvioida suhteuttamalla niitä taustaprosesseihin ja eri yhteiskunnallisiin voimiin. Kirjassa paikoin käytetty julkisen valinnan teoria ei edistä tällaista arviointia. Sen sijaan analyysit (hyvinvointi-)valtiollistamisen kytkeytymisestä kapitalisoitumiseen, luokkien mobilisaatioon ja strategioihin olisivat tuoneet esiin kuvattun kehityksen yleisiä syitä ja maakohtaisten erojen taustaa. Tällaisen vertailun pohjalta Mitterandin ajan Ranskan tapaus olisi ollut rajattava vain tietynlaisen valtiollistamisstrategian havainnollistukseksi — Ruotsi tai Tanska osoittavat, miten toisenlainenkin valtiollistamisstrategia voi olla. Myös valtiollistumiskehitykseen liittyvät ristiriidat (joita usein kuvataan hyvinvointivaltion kriisinä) ovat erilaisia jo maiden erilaisesta luokkarakenteesta ja harjoitetun politiikan kohdentumisesta johtuen.

Toisin sanoen: maaesimerkkejä ei voi ilman muuta tulkita yleisten strategioiden tyyppiesimerkeiksi. Konkreettinen havainnollistus on etu, mutta vaatii yleisen ja erityisen suhteen selvittämistä.

Julkisen valinnan lähtökohdan pulmat näkyvät myös »Suomen valinnan» käsittelyssä. Oikealta tuntuu päätelmä, ettei Suomessa pikapuoliin nähdä jyrkkää yksityistämistä. Päätelmää ei vain kiinnitetä mihinkään analyysiin valtiollistumisesta Suomessa. Valitsijana ei ole »Suomi», vaan eduiltaan eroavat luokat, eturyhmät ja koalitiot tietystä historiallisesta tilanteesta.

Nyt näkökulma on tällainen (s. 97): »Valintoja joudutaan kuitenkin tekemään tulevaisuudessa mm. sen suhteen, miten suomalaista kansankotia edelleen rakennetaan ja kehitetään. Miten ihmisten muuttuvat tarpeet ja tavoitteet tyydytetään mahdollisimman rationaalisella tavalla. Oleellinen kysymys on myös se, missä määrin nuo tarpeet pyritään tyydyttämään julkisen organisaation toimesta tai vastaavasti yksityisen sektorin järjestelyin.»

Offe, Therborn ja eräät muut tutkijat ovat kyselleet: kuinka valittavissa olevaa ja palautettavaa valtiollistuminen on? Onko se irreversiäbeliä vai pystyykö yksityistämistä strategia kääntämään kehityksen? Salmisen kirjanen osoittaa, että yksityistämistä strategia on reaalin vaihtoehto, mutta selvää vastausta sen läpimenomahdollisuuksista ei löydy. Toistaiseksi Thatcherkaan ei ole pystynyt olenaisesti purkamaan valtiollistumista. Ehkäpä vastausta ei vielä, muutaman vuoden kokemusten perusteella, kovin varmasti voi esittääkään. Kirjasen ansiona on joka tapauksessa kysymysten virittäminen.

PEKKA KOSONEN
